

RAFEL GINEBRA I MOLINS

*UN CAS DE DISSIDÈNCIA CRONOGRÀFICA:
CÒMPUT CRONOLÒGIC A VIC I AL BISBAT DE VIC,
SEGLES XII-XIV.*

ABSTRACT

The usage of years related to the reign of French kings to date documents, died out from the year 1180 in Catalunya. In most institutions and areas the use of dates according to the anno ab Incarnatione Domini, the year of the Incarnation, was adopted and this became generalised throughout the country. Nevertheless, in Catalunya during the XII century, many powers were able to choose the dating system used for documents produced under their authority or jurisdiction, and this gave rise to some cases of dissent with regard to the majority. This is the case of the episcopal document-producing offices of Vic which instead of adopting the computation of the dates by the year of the Incarnation, adopted the annum a Nativitate Domini, the year of the Nativity. In 1350, the remaining institutions abandoned dating according to the date of the Incarnation, and ended up coinciding with the ecclesiastical scribes of Vic in the use of the style of the Nativity.

Els sistemes de datació dels documents són uns dels problemes eterns i mai prou ben resolta de la Història Medieval. Per l'època en què s'empra la datació pels reis francs, el problema sol ser establir en quin dia es fa el canvi d'any i quan s'estableix l'inici del regnat. Quan se substitueix aquest còmput, el problema es dona en els documents datats per *Anno Domini*, forma que, en contra del que sovint s'ha dit, no sempre o almenys no a tot arreu equival a l'any de l'Encarnació.

Quan se suprimeix el còmput dels reis francs, en la major part dels territoris de l'actual Catalunya s'adopta l'any de l'Encarnació, i això ha portat tradicionalment, i encara darrerament, a generalitzar aquesta substitució, passant per alt alguns par-

ticularismes d'alguns àmbits institucionals i geogràfics¹. Un d'aquests particularismes és el que trobem a Vic, a redós de la seu episcopal i en una sèrie d'àmbits que hi estan relacionats, tema que hem tractat de forma parcial o tangencial en algun altre lloc a partir dels estudis que com a memòria de llicenciatura (1994), i com a tesi doctoral (1996), vam realitzar sota la direcció del Dr. Manuel Riu i com a darrer becarí vinculat directament a ell en el Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona². Ara volem aquí reprendre aquest tema, si no de forma exhaustiva, sí de forma específica³.

SISTEMA CRONOGRÀFIC A VIC AL SEGLE XII

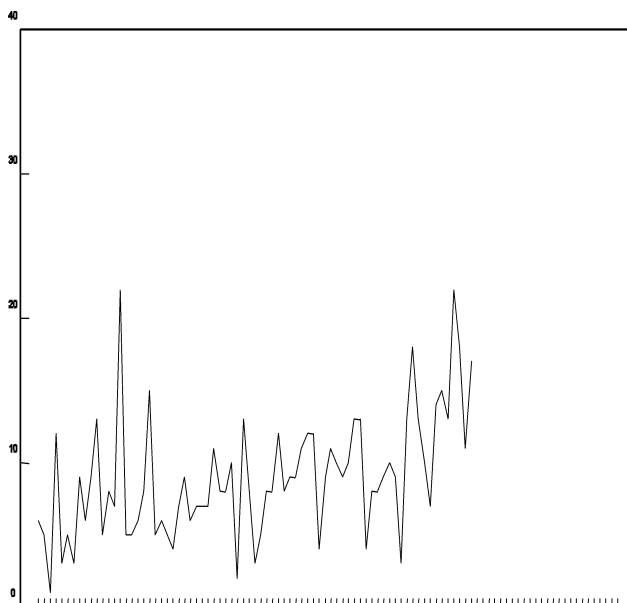
Partim de l'anàlisi de les dates de 1046 documents del segle XI de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, pertanyents als fons de l'Arxiu Capitular (la majoria) i de la Mensa Episcopal⁴. La seva distribució al llarg del segle la recollim en el gràfic següent.

1. Uns dels darrers estudis, la síntesi de Mn. Josep Baucells i Reig, "La cronologia a Catalunya en general i a Barcelona en particular", dins RVBRICA (Barcelona), VII (1998) ("Calligraphia et Tipographia. Arithmetica et numerica. Chronologia"), p. 7-99, tracta de forma minuciosa la ruptura de 1180, però tàcitament dóna per descomptat que el sistema que s'imposa és el de l'Encarnació, i així ho repren en tractar el següent punt de ruptura, la imposició del sistema de la Nativitat el 1350-1351. Només en introduir els conceptes, en parlar de l'any del Senyor (p. 11) diu: *També estan concordes, la majoria, a identificar les fórmules amb l'Encarnació, mentre una minoria creu que a vegades fa referència a la Nativitat, almenys en els segles IX-XII*. En el nostre cas, tenim la certesa que no sols en el XII sinó també en el XIII i XIV, en l'àmbit geogràfic que tractem l'*Anno Domini* és equivalent a any de la Nativitat.

2. Hem tractat el tema especialment a GINEBRA MOLINS, Rafel: *El manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (1230-1233)*, Barcelona: Fundació Noguera (col. "Acta Notariorum Cataloniae", núm. 6 i 7), 1998. Idem, *Llibres notariais del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*, (treball del IV Màster d'Arxivística, Associació d'Arxivers de Catalunya - Universitat Autònoma de Barcelona, 1998).

3. No ens entretindrem en l'anàlisi o interpretació del significat polític o ideològic de l'ús d'un o altre sistema cronogràfic, aspecte que ha estat tractat de forma concreta i suggerent per altres autors. Vegeu, per exemple, BAUCELLS, "La Cronologia a Catalunya". MUNDÓ, Anscari M.: "El concili de Tarragona de 1180: dels anys dels reis francs als de l'Encarnació", dins *Analecta Sacra Tarraconensis* (Barcelona), 67/1 (1994), p. XXIII-XLIII.

4. Per a identificar els pergamins del segle XII hem partit del registre cronològic mecanografiat dels pergamins de l'Arxiu Capitular de Vic, i dels registres manuscrits de l'Arxiu Episcopal de Vic (Mensa Episcopal).

Il·lustr. 1. Nombre de documents a l'ABEV, al llarg de tot el segle XII.

Durant la major part del segle XII Vic no sembla tenir, quant a la tècnica de datació dels documents, cap discordança respecte a la resta de l'àmbit dels comtats catalans, i els documents són datats de forma molt majoritària pels anys dels reis de França.

Dels 1046 documents que hem esmentat n'hi ha 732 de datats entre 1101 i 1180. Aquests documents contenen, comptant que alguns tenen doble datació, un total de 739 dates, distribuïdes de la següent manera:

Còmput	Nombre de documents
Reis francs	711
<i>Anno Domini</i>	9
Any de l'Encarnació	19
Any de la Nativitat	0

Aportem en apèndix transcripció de la data i referència de tots els documents d'aquest període que tenen datació diferent a la dels reis francs.

Com és sabut, l'estil dels reis francs compta els anys a partir de l'inici del regnat del rei (parlarem més endavant del moment en què compten el canvi d'any); el sistema de còmput per any de la Nativitat situa l'inici de l'any el 25 de desembre, i el de l'Encarnació el situa el 25 de març, nou mesos abans de Nadal. Hi ha encara, tot i que aquí no ens afecta, l'any de la Circumcissió, que de fet és l'emprat actualment, en què l'inici de l'any coincideix amb l'inici del més de gener. Per la determinació de l'any, si partim, per exemple, de l'1 de gener del còmput modern, l'any de la Nativitat començaria set dies abans, el Nadal anterior; el de l'Encarnació per estil florentí (que és, segons la tesi més acceptada, l'habitualment emprat al nostre país) començaria el 25 de març següent⁵.

Els casos conflictius per aquest període són aquells en què la data ve donada per *Anno Domini*. Alguns d'aquests són documents reials o relacionats amb l'orde de l'Hospital, o almenys no fets a Vic, i és probable que corresponguin a còmput de l'Encarnació. D'altres, però, és probable que correspongin a l'any de la Nativitat, com hi corresponen certament algunes de les datacions per *Anno Domini* a finals de segle, com veurem, i encara més clarament al segle XIII. Els documents que hi ha amb doble datació no permeten aclarir aquest aspecte ja que cap no és del període en què el diferent còmput faria variar l'any en relació a l'any del rei franc.

La ruptura amb la inèrcia o tradició que representava l'ús del còmput pels reis francs, que resultava ja un anacronisme poc justificable després de pràcticament dos segles de desvinculació efectiva de la corona franca, tingué lloc arran de la mort de Lluís VII de França, anomenat Lluís *iunior*, el jove, per ser fill d'un altre Lluís a qui havia succeït el 1137. La seva mort tingué lloc el 18 de setembre de 1180 i, seguint A. M. Mundó, la notícia de l'òbit hauria arribat a Tarragona quan s'hi trobaven el rei Alfons i tota una colla d'alts dignataris i prelats que s'hi haurien congregat per celebrar cort reial i concili⁶. El moment polític era propici per a trencar aquest anacrònic símbol de vinculació o subordinació, i segons sembla la iniciativa de la ruptura podria haver sorgit del monarca o del seu entorn i hauria estat molt ben acollida per les autoritats eclesiàstiques, i més per tal com l'alternativa era l'aplicació de cronologies basades en períodes cristians. El 18 d'octubre de 1180, el concili reunit a Tarragona hauria decretat el canvi del sistema cronogràfic⁷: es deixaria de comptar pels anys dels reis francs.

Però per quins altres anys es començaria a comptar?

Diu Mundó: "*Encara que no posseïm el text conciliar és gairebé segur que també es decidí de començar l'any de l'encarnació pel sistema anomenat florentí*"⁸. Efectivament aquest és, sembla, el còmput que s'acabà imposant en la pràctica totalitat dels

5. El de l'Encarnació per estil pisà començaria també el 25 de març, però de l'any anterior.

6. MUNDÓ, "El concili de Tarragona de 1180", p. XXXII-XXXIII.

7. Idem, p. XXXIII.

dominis de la corona catalana, on serà el còmput aplicat al llarg del segle XIII i que perdurarà fins que a mitjan segle XIV serà substituït pel de la Nativitat⁹.

Hem dit en la pràctica totalitat dels dominis de la corona catalana. Quina és l'evolució de les datacions a Vic?

Presentem a l'apèndix II les datacions de tots els documents de l'AEV i ACV de 1181 a 1190 com a període crític, i en la taula de l'apèndix III recollim el nombre de dates en cada un dels sistemes cronogràfics que es troben, any per any, per tot el segle XII, en els pergamins de l'ABEV.

La síntesi de les xifres pel conjunt del segle és la següent:

Còmput	Nombre de documents
Reis francs	752
<i>Anno Domini</i>	280
Any de l'Encarnació	41
Any de la Nativitat	8

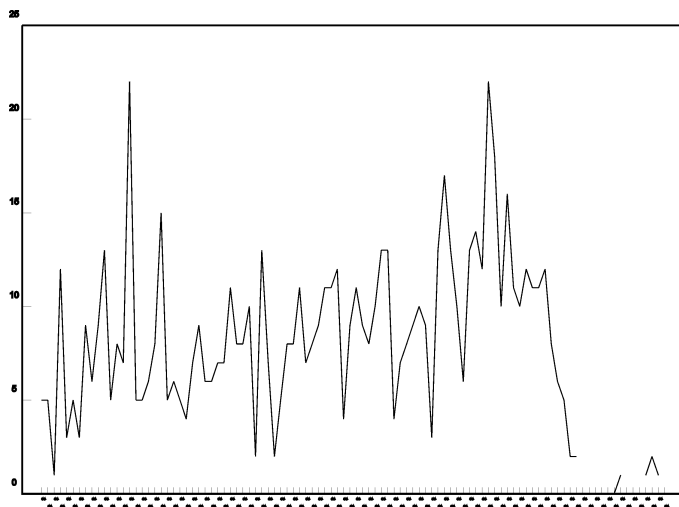
La forma més clara de reflectir l'evolució del còmput, però, és projectar de forma gràfica l'evolució de les datacions al llarg del segle i especialment en els darrers decennis.

Presentem en primer lloc un gràfic amb el nombre de documents datats pels reis de França al llarg de tot el segle, basat en el total de 1046 documents del segle XII que es troben a l'ABEV pertanyents als fons de Mensa Episcopal i d'Arxiu Capitular de Vic, documents que sumen 1081 dates:

La distribució és significativa:

8. Idem. Baucells, en canvi, ni tan sols es planteja la qüestió. Demostra la ruptura amb el còmput dels reis francs i la seva cronologia, però ni es planteja quin és el còmput que s'adopta, suposem que assumint per descomptat que es tracta del de l'Encarnació (cf. BAUCELLS, "La cronologia", p. 22-33).

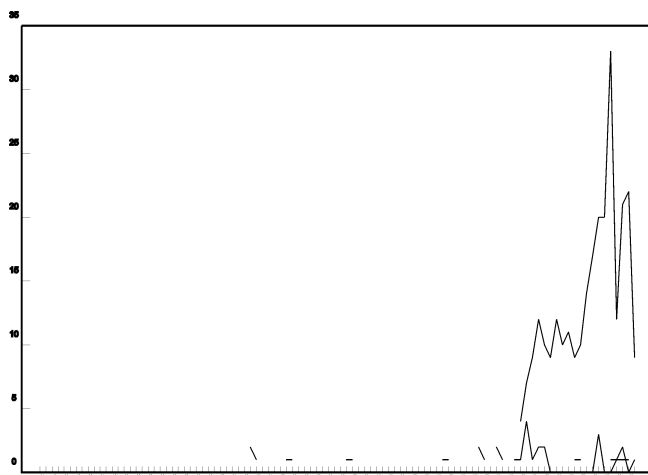
9. En parlem amb més detall més avall.

Ilustr. 2. Nombre de documents amb còmput pels reis francs, al llarg de tot el segle.

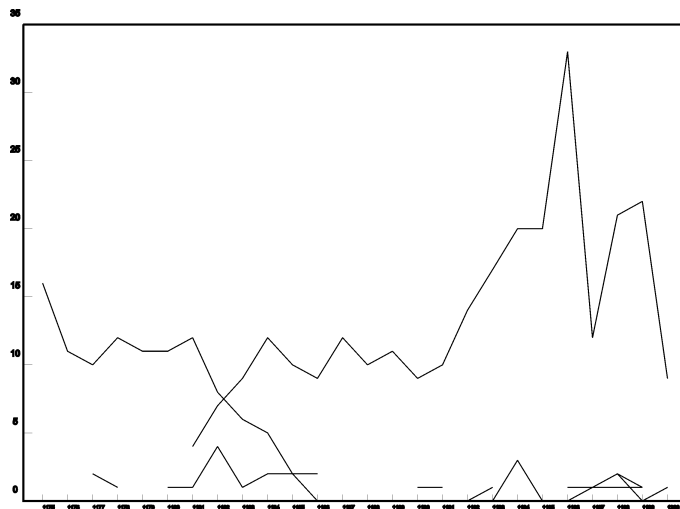
Com es veu, el desús del còmput és bastant dràstic, i el sistema cau en picat a partir de 1181.

Vegem l'altra cara de la moneda, els restants còmputs emprats. Com és d'esperar, el signe és l'invers que el dels reis francs.

Ilustr. 2. Nombre de documents amb còmput per *Anno Domini*, Encarnació (*) i Nativitat (o), al llarg de tot el segle.

Aportem finalment un gràfic del període “crític”, el darrer quart del segle, incorporant-hi ara tots els sistemes cronogràfics emprats:

Ilustr. 4. Nombre de documents amb cada un dels còmputs, de 1175 a 1200. Reis francs (x), *Anno Domini* (•), Nativitat (*), Encarnació (triangle).

Com es veu, el sistema cronogràfic clarament majoritari és netament substituït. D'indicar la data pels anys del rei franc es passa a indicar-la pels anys del Senyor, *anno Domini*. Si fins el 1181 els sistemes diferents al del rei franc són pràcticament residuals, a partir dels primers anys 80 passa a ser residual el còmput del rei franc (en aquest cas el còmput pels anys de Felip II, Felip August), tot i que encara a 1199 trobem un document datat pel rei, concretament l'any 19 del rei Felip, i igualment el 1200¹⁰.

En aquests dos darrers decennis tenim també documents datats explícitament per Encarnació i per Nativitat, encara que molt pocs.

Evidentment la pregunta és: a quin dels dos còmputs del Senyor corresponen les dates expressades com *anno Domini* en el cas de la documentació vigatana?

10. *X kalendas ianuarii, anno Domini MCC, regni regis Philipi XX* (ACV, calaix 7, pergamins de Guillem de Taveret, abans calaix 37 núm. 15). Aquí hi ha un problema de discordància de còmputs, que comentem més avall, i pot ser que el document estigui datat per estil pisà i correspongui a 1199.

Analizem les datacions de tots els documents d'aquests anys que presenten doble datació¹¹:

doc c.6	dia	<i>anno Domini</i>	Encarnació	Nati-vitat	Felip II
2480	7 maig	1181			I
1694	20 set.	1181			II
1838	8 des.	1181			II
2479	9 gen.	1182			II
c.9/E.1/49	18 feb.	1182			II
1773	23 feb.	1182			III
2481	10 abr.	1182			II
1770	24 set.		1182		III
1775	19 oct.		1182		III
1772	29 nov	1182			III
2660	18 feb.	1183			III
2486	21 abr.	1183			III
Ll.9/66 (AEV)	1 juny	1183			III
2485	6 ago.	1183			III
1777	16 ago.	1183			III
Ll.5/75 (AEV)	17 ago.	1183			II
2493	27 gen.		1184		III
2487	16 març	1184			III
1212	7 maig	1184			III
1213	8 maig	1184			III
2491	14 jun.		1184		III
1913	28 jul.	1184			III
1870	11 gen.	1185			V
2494	1 març	1185			V
1782	4 oct	1186			VI

11. Els documents corresponen, si no s'indica el contrari, a l'Arxiu Capitular de Vic, concretament al calaix 6.

1783	nov-des			1186	VI
1785	24 març		1188		VIII
1848	6 oct.			1193	XII
Ll.10/16 (AEV)	24 abr.			1197	XVII
Ll.13/27 (AEV)	25 gen.	1198			XVIII
1809	15 jul.			1198	XVIII
52	12 feb.			1199	XVIII
c.7 ab.37/15	23 des.	1200			XX

Tallant l'anàlisi al final de segle tenim dates del rei Felip II fins el 1200, 20 anys després d'haver-se teòricament suprimit el còmput.

En aquests documents amb doble datació en general es manté de forma correcta la concordança entre la datació cristiana i la del rei franc, però no sempre. No es correspon una i altra datació en 3 dels 33 documents¹².

En els documents restants el còmput correspon, encara que és probable que en alguns hi hagi algun altre error de data ja que per fer-les quadrar s'ha d'aplicar, com veurem, còmput dispers. Correspon a quin sistema? Presetem un altre quadre, deixant només els documents datats alhora per *Anno Domini* i pel rei de França i traient els que hem esmentat que tenen error de còmput, fent constar en quin còmput s'ha d'entendre la data *Anno Domini* perquè coincideixi amb la del rei:

12. Document 5/75 de l'AEV, de 17 d'agost: *anno Domini* 1183, que en cap dels còmputos no concorda amb el II de Felip. Document c.6/2493, la data explícitament per Encarnació no correspon al III de Felip en cap dels estils de l'Encarnació. Hi ha també un desajust en el document 1848 (6 octubre 1193 de la nativitat, que hauria de ser el 14 del rei Felip). Encara, pot haver-hi error en el document 1783 en què la data novembre-desembre de l'any de la Nativitat de 1186 només correspon amb l'any VI del rei Felip si realment correspon als períodes que va del 25 al 31 de desembre, ja que si no correspondria a l'any VII del rei.

Doc c.6	Dia	Anno Domini	Felip II	Còmput Correspondència
2480	7 maig	1181	I	Nat./Flor.
1694	20 set.	1181	II	Nat./Flor.
1838	8 des.	1181	II	Nat./Flor.
2479	9 gen.	1182	II	Nativ./Pisà
c.9/E.1/49	18 feb.	1182	II	Nativ./Pisà
1773	23 feb.	1182	III	Florentí
2481	10 abr.	1182	II	Nat./Flor.
1772	29 nov	1182	III	Nat./Flor.
2660	18 feb.	1183	III	Nativ./Pisà
2486	21 abr.	1183	III	Nat./Flor.
Ll.9/66 (AEV)	1 juny	1183	III	Nat./Flor.
2485	6 ago.	1183	IIII	Nat./Flor.
1777	16 ago.	1183	IIII	Nat./Flor.
2487	16 març	1184	IIII	Nativ./Pisà
1212	7 maig	1184	IIII	Nat./Flor.
1213	8 maig	1184	IIII	Nat./Flor.
1913	28 jul.	1184	IIII	Nat./Flor.
1870	11 gen.	1185	V	Nativ./Pisà
2494	1 març	1185	V	Nativ./Pisà
1782	4 oct	1186	VI	Pisà
Ll.13/27 (AEV)	25 gen.	1198	XVIII	Nativ./Pisà
c.7				
ab.37/15	23 des.	1200	XX	Pisà

La recurrència del sistema pisà és equívoca ja que en els quatre documents amb doble datació amb data explícita per Encarnació la data ha de ser necessàriament per l'estil florentí¹³, i realment sembla ser aquest l'estès a les nostres terres a aquesta èpo-

13 El cinquè document amb data per encarnació, el 2493, ja hem dit que no concorda en cap dels estils.

ca, i per tant els dos únics documents en què s'ha d'acudir a l'estil pisà per fer quadrar l'*Anno Domini* amb l'any del rei de França probablement continguin error en els numerals. Tot i que ja es veu en el quadre anterior que el còmput en què de forma majoritària coincideix, en els documents amb doble datació, la data *Anno Domini* amb la del rei franc és el de la Nativitat, el fet resulta molt més clar si reduïm la disjuntiva als dos còmputs que semblen realment vigents, el de la Nativitat i el florentí, i ens circumscrivim ja als documents en què, en aquests sistemes, el numeral no coincideix, és a dir, els datats entre el 25 de desembre i el 25 de març:

Doc c.6	Dia	<i>Anno Domini</i>	Felip II
2479	9 gen.	1182	II
c.9/E.1/49	18 feb.	1182	II
2660	18 feb.	1183	III
1773	23 feb.	1182	III
2487	16 març	1184	III
1870	11 gen.	1185	V
2494	1 març	1185	V
Ll.13/27 (AEV)	25 gen.	1198	XVIII

D'aquests vuit documents en set l'any del rei concorda amb l'any del Senyor si per *anno Domini* interpretem any de la Nativitat, i només en un, el 1773, l'any del Senyor concorda amb l'any del rei si interpretem l'*anno Domini* com any de l'Encarnació, fet que per minoritari de nou es pot deure a un error.

Així, hem de concloure que en els documents vigatans de finals del XII l'*anno Domini* correspon a any de la Nativitat i que, per tant, en deixar d'emprar el sistema cronogràfic dels reis de França es va passar a datar per anys de la Nativitat, ja fos fent-ho constar de forma explícita o bé de forma implícita amb la forma *anno Domini*. Nogensmenys, però, en alguns documents se seguí emprant de forma ocasional l'any de l'Encarnació, com ja s'havia fet durant tot el segle, probablement en documents no vinculats a l'àmbit o a les institucions vigatanes i, en tot cas, fent-ho constar sempre de forma explícita¹⁴.

14. Considerem que els documents datats per *anno Domini* que perque coincidixin amb el còmput del rei franc s'ha d'aplicar algun estil de l'Encarnació s'han d'entendre com a fruits d'errors d'indicació de la data.

Un altre tema que aquests documents amb doble datació ens permeten abordar és el de l'inici d'any en el còmput dels reis francs, tema abundantment debatut especialment des que ja fa temps el Dr. Mundó va qüestionar la cronologia tradicional francesa pel que fa a dates d'inici d'any¹⁵, i s'ha pogut demostrar que en diferents regnats el canvi d'any es podia establir convencionalment al 24 de juny encara que no coincidís amb la data real de l'inici del regnat.

Analitzem els documents vigatans amb doble datació que poden donar llum sobre aquest aspecte:

Doc c.6	Dia	Anno Domini	Encarnació	Nativitat	Felip II
2480	7 maig	1181			I
1694	20 set.	1181			II
2481	10 abr.	1182			II
1770	24 set.		1182		III
Ll.9/66 (AEV)	1 juny	1183			III
2485	6 agost	1183			III
2491	14 jun.		1184		III
1913	28 jul.	1184			III
1870	11 gen.	1185			V
2494	1 març	1185			V
1809	15 jul.			1198	XVIII
52	12 feb.			1199	XVIII

Per 1181 tenim que el canvi d'any de Felip II es dona entre el 7 de maig i el 20 de setembre. Per 1182 tenim que el canvi de l'any II a l'any III del rei es fa entre el 10 d'abril i el 24 de setembre. Pel 1183 tenim que el canvi de l'any III a l'any IV

15. MUNDÓ, Anscari M.: "La datació de documents pel rei Robert (996-1031) a Catalunya", dins *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 4 (1967), p. 13-34. El mateix autor ha reprès posteriorment el tema (MUNDÓ, "El concili de Tarragona de 1180", p. XXXVI i ss.). Altres autors que ho han abordat són: FELIU I MONTFORT, Gaspar: "La cronología según los reyes francos en el condado de Barcelona", *AEM*, 6 (1969), p. 441-464; PUIG I FERRETÉ, Ignasi: *El monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV). Estudi històric*, I, Barcelona, IEC, 1991, p. 135-138. El tema és també àmpliament recollit en l'extensa síntesi que hem citat més amunt, BAUCCELLS, "La cronologia".

es fa entre l'1 de juny i el 6 d'agost. Tots aquests intervals són prou amples per admetre tant el canvi d'any a 24 de juny com a 1 d'agost¹⁶. Per contra, no admeten la consideració del canvi d'any en la data estricta de l'inici del regnat: com hem dit, la data de virtual inici de regnat de Felip August seria el 18 de setembre de 1180, data de la mort de Lluís VII, però el 1183 es dona per canviat l'any del rei entre l'1 de juny i el 6 d'agost.

Canvi d'any del rei Felip August, doncs, per Sant Joan?

De la resta de documents amb doble datació se'n deriven indicis contradictoris.

El 1184 tenim un document datat el 14 de juny, any de l'Encarnació de 1184 i any IIII del rei Felip, i en tenim un altre amb data de 28 de juliol *anno Domini* 1184 i també any IIII del rei Felip. En aquest cas, si no hi ha error de datació, no hi hauria canvi d'any del rei de França per Sant Joan.

Per contra, tenim un document de 15 de juliol de l'any de la Nativitat de 1198 i any XVIII del rei Felip. Perquè coincideixin les dues datacions s'ha d'haver fet el canvi d'any abans del 15 de juliol perquè si no es tractaria de l'any XVIII del rei. En aquest document, doncs, o bé hi ha error de datació o s'ha considerat el canvi d'any del rei abans del 15 de juliol i per tant, versemblantment, per Sant Joan.

Els indicis són per tant contradictoris i venen definits per dos únics documents datats el juliol, en els quals hi pot haver algun error o lapsus de datació com d'altres que hem esmentat més amunt que són inqüestionables. No podem aportar per ara cap altra dada per aclarir el dia d'inici d'any segons el còmput del regnat de Felip August.

El que si podem és aportar un document que aporta informació sobre el canvi d'any pel regnat del seu antecessor, Lluís el jove: tenim un document datat a V calendes d'agost (28 de juliol), de l'any 44 del rei Lluís el jove¹⁷. Lluís el jove hauria començat a regnar l'1 d'agost de 1137 en morir el seu pare Lluís VI, i va morir, com hem dit el 18 de setembre de 1180, que era l'any 44 del seu regnat. Si l'escrivà hagués comptat el canvi d'any per 1 d'agost, el 28 de juliol de l'any 44 de Lluís el jove seria el 28 de juliol de 1181, però és impossible que es comptés per un rei mort feia deu mesos, i menys per tal com s'estaven datant ja documents per Felip. Així, el 28 de juliol del 44 de Lluís el jove ha de ser el 1180, cosa que indicaria que el 28 de juliol s'havia ja canviat l'any, i que amb probabilitat això s'havia fet per Sant

16. Data en què s'hauria d'haver aplicat el canvi d'any si s'hagués seguit aplicant el mateix canvi que durant el rei precedent, Lluís el jove, ja que aquest havia començat a regnar l'1 d'agost de 1137, dia de la mort del seu pare Lluís VI.

17. ACV, c. 6, d. 2451.

Joan. Tot això, és clar, comptant que la mort de Lluís el jove tingués lloc el 18 de setembre de 1180¹⁸.

Sintetitzant doncs el que hem dit fins ara pels documents vigatans del segle XII: si bé el moment del canvi d'any en el còmput del rei de França no queda clar, el que sí es pot afirmar és que en suprimir-se el sistema cronogràfic segons els anys de regnat dels reis de França, a la documentació vigatana, que inclou documentació produïda a redós de la seu episcopal i de la seva escrivania però també documentació produïda en altres escrivanies, majoritàriament per eclesiàstics, s'imposa el còmput segons els anys de la Nativitat del Senyor.

Més clara és encara la qüestió pel segle XIII.

SISTEMA CRONOGRÀFIC A VIC ALS SEGLES XIII I XIV

No hem trobat a l'ABEV cap pergamí del XIII, ni tan sols dels primers anys, que continguin datació per rei de França, quan, com hem vist, encara el 1200 s'emprava aquest sistema tot i que de forma subsidiària i vestigial¹⁹.

En la seva pràctica totalitat els documents van datats per *Anno Domini*, i les excepcions són documents emanats de l'administració reial o d'altres institucions alienes a l'àmbit osonenc que empen l'any de l'Encarnació. La datació per *anno Domini* que en altres indrets s'interpreta com a any de l'Encarnació, als documents osonencs del XIII segueix equivalent, com hem vist per finals del XII, a l'any de la Nativitat. Per comprovar-ho, ara ja no cal buscar coincidències o concordàncies entre pergamins esparsos perquè tenim la sort que des de 1230 tenim ja documentació seriada, com és la que constitueix el fons notarial de l'escrivania pública eclesiàstica de Vic, institució coneguda com Cúria Fumada.

En treballar fa uns anys el primer volum de l'Arxiu de la Cúria Fumada (ACF-1, 1230-1233), ja vam comprovar i demostrar, si calia, que tot i que sempre s'hi parla, en les datacions, d'*anno Domini*, de fet es tracta sense cap mena de dubte d'any de la Nativitat²⁰.

18. En relació amb la mort de Lluís el jove hi ha també a Vic dos documents conflictius, dos documents datats a XII kalendes d'octubre (20 de setembre) de l'any I del rei Felip (ACV, c.6, d.2227 i 2227 bis): és poc probable que dos dies després de la mort del rei es datés a Vic un document pels anys del seu successor, però també ho és que un any i dos dies després s'hi datés encara un document per l'any I, ja que tant si s'assumia el canvi d'any per Sant Joan com si s'assumia per l'inici de regnat s'havia entrat ja en l'any II. Una explicació seria que es tractés d'un acte fet realment el 20 de setembre de 1180, el document *in mundum* del qual hagués estat redactat un temps més tard, el suficient per a conèixer la mort del rei i adaptar la datació al nou regnat.

19. *X kalendas januarii, anno domini MCC, regni regis Philippi XX* (ACV, calaix 7, pergamins de Guillem de Tavertet, abans calaix 37 núm. 15).

20. GINEBRA I MOLINS, Rafel: *El manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (1230-1233)*, Barcelona : Fundació Noguera (col. "Acta Notariorum Cataloniae", núms. 6 i 7), 1998 (2

Com deiem aleshores, els estudis sobre el notariat català han tendit a generalitzar erròniament l'ús del còmput per l'Encarnació i sols últimament i a contracor s'ha començat a admetre com a rarsa l'ús del còmput de la Nativitat en algunes notaries, concretament Vic i Manresa, ús que, d'altra banda, era perfectament conegut per tots els que han estudiat el notariat vigatà²¹.

Posteriorment hem tingut ocasió d'aprofundir en el tema en un estudi que hem portat a terme sobre els llibres notariais catalans del segle XIII²². En aquest estudi un dels aspectes que vam tenir un especial interès en esbrinar és el del còmput emprat, per tal d'ubicar correctament el cas vigatà i valorar el seu grau d'excepcionalitat. Els resultats van ser ben interessants i suggerents.

Així, queda ben clar que de les 44 notaries catalanes que han conservat llibres del segle XIII²³ empraven el còmput de la Nativitat en aquella època Manresa, Vic,

vols.). La part de cronologia és tractada a les pàgines 19-24, i la part de còmput específicament a les pàgines 22-23.

21. Josep Maria Pons i Guri sols a l'article "De l'escrivent al notari i de la "charta" a l'instrument. Recepció dels usos notariais itàlics a Catalunya" *Lligall*, (Barcelona) 7, (1993), p. 29-41_ parlant dels 24 fulls de l'Arxiu de la Seu de Manresa que constitueixen el primer exemple de llibre notarial conservat, constata que estan datats per any de la Nativitat, "*fet que no deixa de cridar l'atenció, car, aleshores, ja feia més de 40 anys que, a Catalunya, estava en ús el còmput florentí de l'Encarnació, que començava el 25 de març*" (p. 32). Encara, més endavant, diu "*Excepte en el cas del primer, o sia, el de Manresa, que fa les seves datacions segons el còmput de la Nativitat, tots els altres d'aquesta relació segueixen el mètode florentí de l'Encarnació, força usat, aleshores, a Catalunya*" (p. 34). Tanmateix, de la història dels arxius notariais vigatans, ja el 1947, Honori Garcia, a *El notariado en Vich durante la Edad Media*, a la pàgina 14, diu "*canvia el calendario, esto es, el número del año, el día de Navidad (6 de las kalendas de enero), y no el 25 de marzo como solia hacerse en las cancellerias reales y en otras partes de la Corona de Aragón*", i també Imma Ollich i Lluïsa Cases, al *Catàleg dels Arxius Notariais de Vic* (Barcelona : Fundació Noguera, 1986) diuen, molt encertadament, "*En els registres notariais de Vic del segle XIII i primera meitat del XIV l'any s'inicia amb les kalendes de gener i no el 25 de març (inici de l'any per l'estil de l'Encarnació del Senyor). Sistema, aquest darrer, emprat, tradicionalment, en altres escriptories de Catalunya, especialment a les de la Cancelleria reial, fet que pot conduir a més d'un error, i més, quan la indicació de la data completa tan sols consta quan canvia l'any*". Malauradament, en ambdues referències correctes hi ha un petit lapsus: Garcia posa com a dia de Nadal el 6 de les kalendas de gener, quan el dia de Nadal és el 8 de les kalendas de gener, i Ollich i Cases posen el canvi d'any a les kalendas de gener, 1 de gener, quan realment és el dia de Nadal, 8 kalendas de gener.

22. GINEBRA I MOLINS, Rafel: *Llibres notariais del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*. Treball de Màster, IV Master d'Arxivística (Associació d'Arxivers de Catalunya-Universitat Autònoma de Barcelona), 1998 (de moment inèdit).

23. Hem localitzat llibres del segle XIII en 44 notaries catalanes, que conserven un total de 419 llibres o fragments d'aquest període. Aquestes notaries són, fent constar entre parèntesis l'any en què s'inicien els llibres conservats i el total de llibres del XIII: Manresa (1222, 68); Alcover (1228, 17); Siurana (1229, 1); Vic (1230, 65); Terrassa (1237, 18); Guàrdia dels Prats (1238, 8); Blancafort (1239, 3); Sta. Coloma de Queralt (1240, 15); Sant Martí de les Piles, (1240, 8); l'Albí (1242, 6); Maldà, Santa Maria (1245, 1); Santa Pau (1248, 5); Sant Joan de les Abadesses (1251, 7); Bagà (1253, 7); Seu d'Urgell (1255, 16); Castelló d'Empúries (1260, 43); Puigcerdà (1260, 26); Tarrago-

Sant Boi de Lluçanès, Manlleu, Tavertet, Sant Julià de Vilatorça, Seva, Malla, Santa Maria d'Horta i Viladrau. No és per tant una particularitat capriciosa d'una sola notaria, sinó que, a banda de donar a les dues notaries més importants de Catalunya pel que fa a fons conservats del segle XIII com són Vic i Manresa, es dona també a d'altres notaries de menor entitat. És un fet que ha de respondre a unes raons objectives i a unes vinculacions o interrelacions coherents entre escriptories, i a partir de la llista no costa gaire deduir-ne la relació: com veiem, es tracta de l'escriptoria episcopal vigatana, de l'escriptoria de Manresa, que malgrat una certa intervenció del poder reial depèn de la canònica de Manresa, i de tota una sèrie de notaries parroquials d'Osona (i Horta d'Avinyó al Bages), totes elles del bisbat de Vic.

Tot i així, no és un còmput aplicat sistemàticament al bisbat de Vic, ja que trobem també escriptories en aquesta àrea que empren el de l'Encarnació. L'interessant, però, és que les que fan servir el sistema de l'Encarnació són en tots els casos escriptories en què s'hi documenta o s'hi pot suposar clarament una major intervenció o interferència d'instàncies civils, bé senyorials (Santa Coloma de Queralt, Vallfogona de Ripollès, Cardona, Osor), o bé reials (Sant Joan de les Abadesses i Igualada). És en aquest aspecte on rau la diferència que determina la utilització d'un o altre còmput. Així, es pot establir a les escriptories del bisbat de Vic que depenien d'institucions eclesiàstiques sense interferència significativa d'altres instàncies o jurisdiccions el còmput emprat és, uniformement, el de la Nativitat, mentre que a la resta d'escriptories del bisbat de Vic i a la resta d'escriptories catalanes del XIII²⁴, el còmput emprat és, uniformement i sense excepció, el de l'Encarnació. Formulats a la inversa, es pot dir que realment a totes les escriptories catalanes del XIII es fa servir el còmput de l'Encarnació excepte a les escriptories del bisbat de Vic que depenien d'institucions eclesiàstiques sense interferència d'altres instàncies.

Pel que fa al segle XIV, no hem seguit cada una de les 44 notaries al llarg d'aquest segle però en qualsevol cas queda clar que en l'escriptoria vigatana, en l'escriptoria de Manresa i en les escriptories parroquials osonenques, com a mínim, el còmput de la Nativitat es manté al llarg de tota la primera meitat del segle XIV.

No cal dir que totes aquestes notaries mantindran també aquest còmput a la segona meitat del segle, després que la pragmàtica sanció de Pere III de 16 de

na (1260, 2); Amer (1261, 10); Riudecanyes (1263, 9); Sant Boi de Lluçanès (1270, 2); Vallfogona de Ripollès (1271, 1); Manlleu (1276, 2); Valls (1277, 6); Tavertet (1280, 5); Cambrils (1281, 4); Ulldemolins (1281?, 2); Igualada (1281, 4); Selva del Camp (1282, 5); Peralada (1282, 14); Sant Cugat del Vallès, (1283, 7); Sant Feliu de Pallerols (1284, 3); Sant Julià de Vilatorça (1284, 1); Cardona (1284, 1); Sant Pere d'Osor (1285, 1); Seva (1286, 2); Reus (1287, 6); Montclús (1290, 3); Malla (1290, 1); Santa Maria d'Horta (1291, 2); Barcelona (1292, 7); Viladrau (1298, 1); Torroella de Montgrí (1298, 1); Santa Maria de Santa Perpètua (1299, 1).

24. I recordem que entre les notaries que han conservat fons del XIII i que hem estudiat n'hi ha de la pràctica totalitat de Catalunya, i tant de reials com d'eclesiàstiques com de baronials.

desembre de 1350, i la subsegüent constitució de cort de 1351 imposen per tota la Corona la datació per l'any de la Nativitat i per dies del mes²⁵, norma que els bisbats que no la seguien adoptaran poc després, com és el cas de Tarragona que ho fa el 1355²⁶. En aquest sentit, el bisbat de Vic esdevé un precursor en tant que, sigui casual o no, el cert és que el 1351 la pròpia Corona i, a redós d'ella, totes les altres institucions, després de més d'un segle i mig d'emprar el còmput de l'Encarnació, es passen al de la Nativitat que era el que la seu osonenca, i amb ella les institucions eclesiàstiques directament vinculades, havien estat emprant des de la supressió del sistema cronogràfic dels reis de França, a partir de 1181.

SISTEMA CRONOGRÀFIC I DISSIDÈNCIA

El que hem exposat és el fet. El que no és clar és la causa d'aquesta peculiaritat o gairebé extravagància de la seu osonenca en relació a tot el context que l'envolta.

Per tal com les escrivanies que utilitzen el sistema de la Nativitat al segle XIII són totes notaries eclesiàstiques del bisbat de Vic sense interferències d'altres instàncies, la diferència ha de derivar d'una decisió de l'autoritat episcopal vigatana, que degué fer que, en suprimir-se el còmput pels reis francs el 1180, s'adoptés, no pas el còmput de l'Encarnació que van adoptar la resta d'institucions del país, sinó el de la Nativitat. Els motius que van portar a les autoritats del bisbat a adoptar aquesta opció alternativa no són clars, ni tampoc la forma en què es va concretar la decisió o la directriu ja que no s'han conservat constitucions sinodals ni documentació semblant d'aquesta època²⁷, i les posteriors no recullen referències a aquest aspecte.

Un cop consumada la divergència a finals del XII, el fet que a Vic, Manresa i la resta d'institucions eclesiàstiques del bisbat es mantingui al llarg del XIII i pri-

25. El capítol XXXV de les Corts de Perpinyà de 1351 eleva a rang de Constitució de Catalunya el contingut de la Pragmàtica Sanció donada a Perpinyà el 16 de desembre de 1350 en què es mana que s'adopti el calendari per la Nativitat i se suprimeixin calendes, idus i nones i es compti per dies del mes: *...aytal orde sie observat sobre lo chalendar, ço és que començant l'any, de la Nativitat de nostre Senyor sie comptat, e encara foragitats idus, nonas i chalendas, continuant los locs, e nombre de dies, e lo nom del mes, e l'any, en e sots los quals seran donadas, e fetas e seran fets sengles públics instruments, cartas, letras e scripturas...* (Cf. *Constitucions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del capítol de cort LXXXII...*, Barcelona, 1704, p.283-284, corresponent al títol XV, *De fe, autoritat, e chalendar de cartas*, dins el llibre IV).

26. En el cas de Tarragona això ho fa una constitució sinodal de 24 d'abril de 1355 en què s'imposa el còmput de la Nativitat i se suprimeix la calendació romana (Cf. VILLANUEVA, Jaime: *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX*, Madrid : Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, p. 175-176).

27. Cf. JUNYENT, Eduard: "Constitucions sinodals vigatanes", dins *Ausa*, VII (1972-1974), p. 325-329.

mera meitat del XIV un còmput diferent es pot deure al manteniment d'una tradició, inèrcia o continuïtat, és a dir, a conservadurisme, voluntat de no cedir arbitràriament, o es pot deure de forma més o menys explícita a la voluntat de mantenir la diferència com a símbol d'autoritat, però evidentment el moment clau d'aquesta idiosincràsia o anomalia és el moment de l'adopció del sistema de la Nativitat.

On pot raure l'explicació de l'adopció del còmput de la Nativitat?

La decisió d'adoptar a finals del XII un sistema cronogràfic diferent al que adopta el poder civil i la resta d'institucions catalanes ha de derivar d'una autoritat amb suficient consolidació i convicció per a assumir una decisió contracorrent. Calen també, per una banda, uns motius, objectius o subjectius, i per altra banda, la voluntat de fer-los valdre prescindint, si cal, de l'aparent consens tàcit en sentit contrari.

Quina és l'autoritat i quins poden ser els motius?

L'abandonament del sistema dels reis francs es dona a Vic i al seu àmbit, com hem dit, a partir de 1181. En aquest moment regeix la seu osonenca Pere de Redorta. Aquest prelat ha estat vinculat darrerament de forma directa amb Ramon Berenguer III de qui seria, segons alguns estudis, fill natural²⁸. Accedí a la mitra osonenca el 1147 i per tant a l'època que ens interessa, entorn a 1180, portava més de trenta anys d'episcopat, i havia assistit el 1179 al concili III de Letran presidit per Alexandre III²⁹. Entorn d'aquests anys, també, hi hagué a Vic un interessant intent per part dels prohoms de la vila d'establir un règim consular, moviment que va acabar essent radicalment esclafat pel bisbe, fins i tot en contra de la intercessió que féu el rei Alfons I en favor dels *coniurati*, intercessió que va acabar amb un enfrontament verbal entre el propi rei Alfons i el bisbe Pere de Redorta que en seria el seu oncle-avi³⁰. Aquest enfrontament és probable que tingués lloc a principis de desembre de 1183, quan tenim documentada la presència del rei a Vic³¹.

28. Cf. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, entrada elaborada per Josep Maria Masnou Pratdesaba.

29. JUNYENT I SUBIRÀ, Eduard: *Episcopologio Vicense*, Vic : Imprenta Anglada, 1948, p. 21.

30. En aquest sentit és molt interessant el document que ens ha proporcionat J.M. Masnou, que explica l'episodi de l'intent fallit d'instaurar un règim consular municipal: *Et post aliquam [...] temporis, cum rex esset apud Vicum et rogasset instanter episcopum quod huiusmodi sacramentale non infringeret set approbasset, et episcopus concedere noluisse, indignatus est valde et commotus adversus episcopum et ecclesiam, et post multa verba que inter ipsum et episcopum fuerunt, visis instrumentis ecclesie destitit a vivamine et favore illorum hominum super sacramentali* (ACV, c. 6, doc. 2875.). Aquest intent d'emancipació municipal ha estat tractat a FREEDMAN, Paul H.: "Un règim consular en el Vic del segle XII", dins *Ausa* (Vic), IX (1980-1981), p. 1-6; també a FREEDMAN, Paul H.: *Tradicció i regeneració a la Catalunya medieval*, Barcelona : Curial, 1985, p. 138-146.

31. Cf. SÁNCHEZ CASABÓN, Ana Isabel: *Alfonso II Rey de Aragón, Conde de Barcelona i Marqués de Provenza. Documentos (1162-1196)*, Zaragoza : Institución "Fernando el Católico", 1995.

Evidentment, en el personatge Pere de Redorta conflueix una institució encara prou forta moralment, econòmicament i políticament com era el bisbat de Vic, els territoris del qual s'estenien des del Pirineu al Montseny i fins a les envistes de Lleida —el propi Pere de Redorta acudí al setge i conquesta de Tortosa i de Lleida—, amb una personalitat forta, que per autoritat i per origen podia heure-se-les amb el propi rei (que si la identificació és correcta seria renebot seu), i que potser estava ja resentit contra aquest poder reial pel suport que donava al moviment subversiu dels prohoms de Vic contra el domini jurisdiccional del bisbe³². Tenim per tant un personatge que podia tenir motius per voler portar la contrària a les opcions que vinguessin avalades per la Corona, i que tenia prou pes i autoritat, tant institucional com personal, per poder fer-ho. Al capdevall, assumir una datació diferent era una manera més de reivindicar la pròpia autoritat i independència, i probablement és en aquest sentit que la peculiaritat seria mantinguda pels seus successors, Ramon Xetmar de Castellterçol (1185-1194) i Guillem de Tavertet (1195-1233), que si bé van mantenir en general unes immillorables relacions amb l'*establishment* de l'època (Ramon Xetmar seria ascendit a arquebisbe de Tarragona, i Guillem de Tavertet fou conseller àulic de Pere el Catòlic), van mantenir en els llocs on tenien autoritat directa el còmput de la Nativitat, marcant, amb la diferència, l'autoritat.

Perquè el de la Nativitat? Va ser l'opció una simple negació, un simple rebuig del que assumia la Corona? Podria ser, però probablement hi havia o s'intentà invocar algun fonament objectiu de més o menys pes per justificar formalment l'opció, és a dir, probablement hi hagué (també?) altres motius, motius tècnics o de convicció, o d'influència forana. De fet, el bisbat de Vic en aquesta època, com a principis del XIII, és una institució notablement dinàmica, molt oberta a les doctrines que es generen o consoliden a la resta d'Europa i principalment a Itàlia, àrea amb la qual hi ha relació directa a través dels propis components del Capítol. Ja hem dit que el propi Pere de Redorta assistí al concili de Letran de 1179; el seu successor Guillem de Tavertet era un expert jurista i és possible que hagués fet estada a Bolònia, i, fins i tot abans que un estatut fet per Guillem de Tavertet i el capítol facilités als eclesiàstics la realització d'estades de formació a l'estranger³³, al primer terç

32. Consta al document que hem esmentat (ACV, c. 6, núm. 2875), que els prohoms van anar a buscar al rei a Perpinyà perquè els recolzés en el seu moviment. Alfons amb anterioritat a l'enfrontament amb el bisbe de Vic va ser a Perpinyà el novembre de 1179 (SANCHEZ, *Alfonso II*, p.392), el març de 1181 (Idem, p. 433), i el setembre de 1182, (Idem, p.480); si l'encontre dels prohoms amb el rei va tenir lloc en alguna de les dues primeres dates coincidiria amb els anys immediatament anteriors a l'abandonament del còmput dels reis francs.

33. Cf. GINEBRA MOLINS, Rafel: *Economia i societat a la Catalunya interior als inicis de la baixa Edat Mitjana. Vic 1230-1233* (Tesis Doctoral, UB, 1996), p. 787-792. MIRET I SANS, Joaquim: "Escolars Catalans al estudi de Bolonia en la XIIIa centuria", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. 59 (juliol-setembre), p. 137-155.

del XIII tenim documentats també com a estudiants a Bolònia un bon nombre de futurs canonges i de personatges vigatans.

I a Bolònia el còmput emprat era, aleshores, precisament el de la Nativitat³⁴.

Potser fou una excusa, o potser és una simple coincidència. No tenim cap document que permeti aventurar amb versemblança els motius i les intencions de l'adopció de l'any de la Nativitat, com tampoc del seu manteniment al llarg del segle XIII en contra del costum estès en la resta del territori català, i les hipòtesis tant històriques com ideològiques que hem exposat són només això, hipòtesis.

El que és un fet, però, és que a finals del segle XII la seu episcopal osonenca encapçala una clara línia de dissidència cronogràfica, passant a datar els documents per l'any de la Nativitat en lloc de fer-ho per l'Encarnació com la (pràctica) totalitat d'instàncies i institucions del país, i que mantindrà aquesta dissidència al llarg del segle XIII i de la primera meitat del XIV. La dissidència s'acabarà a partir de 1350 no pas per cessió de la seu vigatana sinó per convergència de la resta d'institucions i instàncies del país cap el sistema ja llargament mantingut per l'escrivania de la seu vigatana i les escrivanies parroquials vinculades únicament a l'àmbit eclesiàstic d'aquest bisbat.

A partir de 1350 el còmput de la Nativitat passa a ser el general³⁵, i es mantindrà fins al segle XIX, fet que queda reflectit, per exemple, en la legislació sobre documentació notarial. Segons recull Laureà Pagarolas en un dels seus estudis més recents³⁶, la Reial Provisió de 1755, en el seu capítol 15 diu: *Que no se haga novedad en el estilo de empezar, contando el año por la Navidad de el Señor, y le continuen los escrivanos en sus instrumentos como hasta aquí; y que los instrumentos se otorguen en idioma inteligible a los contrayentes*. Alguns notaris, al llarg del XVIII abandonaran aquest còmput, però segons Pagarolas no és fins la Llei orgànica del notariat de 28 de maig de 1862 que no es comença a datar per l'estil de la Circumció.

També en altres àmbits el còmput de la Nativitat perdura, si bé de forma irregular, fins el segle XIX, i així, per exemple, pel que fa a registres parroquials, agafant com a mostra a l'atzar alguns dels del bisbat de Vic, n'hi ha que a principis del

34. *Bologna: stile dell'Incarnazione già in uso nel 1025, fino al 1204 circa, ma rarissimo negli ultimi anni. Nel 1073 era incominciato l'uso dello stile a Natività che poi prevalse e durò sino alla fine del XV*. (CAPELLI, A.: *Cronologia e Calendario Perpetuo*, Milano : Ulrico Hoepli, 1906, p. XIV).

35. Sobre l'aplicació de la legislació de 1350-1351 que adoptava el canvi de còmput i de calendació, cf. BAUCELLS, "La cronologia", p. 36-38. Evidentment, el que resulta imprecís és l'esment al cas vigatà. Segons Baucells, *A la cùria de Vic, la novetat [l'aplicació del còmput per Nativitat] provenia almenys del nadal de 1353 (=1352)* (idem, p. 37). Com hem vist, en el cas de Vic no es tracta en absolut d'una novetat sinó de la persistència d'un còmput que hi era emprat com a mínim des de feia 170 anys.

36. PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà: *Gènesi i evolució dels regitres notarials (S. XIII-XIX)*, ponència del II Congrés d'Història del Notariat Català, Barcelona 5 i 6 de novembre de 1998. Actes en procés d'edició.

XVII ja han abandonat el còmput de la Nativitat i han passat al de la Circumcisió, com és el cas de Sant Bartomeu del Grau³⁷, mentre que altres el mantenen encara a finals del XVIII com és el cas de Santa Coloma de Centelles³⁸. Això, però, és ja un altre tema que s'aparta del nostre objectiu,³⁹ i ho deixem per altres estudis.

APÈNDIX I

Documents de l'ABEV de 1101 a 1180 en què apareixen datacions diferents a la dels reis francs.

- 1101, gener 1 (ACV, C.9, Ep. II, doc. 68): *Kalendas ianuarii, anno XLI Philippi regis, era MCXXXVIII, indicione VIII.*
- 1101, febrer 17 (ACV, C.6, Ep. I, doc. 16): *Anno Dominice Incarnationis C^o II° post millesimum, indicione VIII, XIII kalendas marcii.*
- 1128, maig 9 (ACV, C.6, doc. 2659 j): *VII idus maii, anno Dominice Incarnationis MCXXVIII.*
- 1132 (ACV, C.6, doc. 2280): *Anno Dominice Incarnationis millesimo centesimo tricesimo secundo, Era I^o CLXX, indicione X, anno XXIII regni regis Lodovici.*
- 1134, abril 23 (AEV, Ll. 4, doc. 77): *VIII kalendas maii anno Dominice Incarnationis C^oXXX^oIII^o post M^o.*
- 1136, maig 11 (AEV, Ll. 7, doc. 16): *V idus maii anno ab Incarnacione Domenica C^oXXX^oVI^o post millesimo regisque franchorum Ludovici XX° VIII°.*

37. Cf. ABEV, Arxiu Parroquial de Sant Bartomeu del Grau, AC/1. Es comprova el còmput, per exemple, al final de l'any 1622.

38. ABEV, Arxiu Parroquial de Centelles, AB/1, any 1800.

39. Aquest aspecte ha estat tractat darrerament a BAUCELLS, "La cronologia", 38-48. És destacable tant el tractament que fa de la persistència del sistema de la Nativitat, com també la idea de la coexistència de dos còmputs des dels inicis de l'Edat Mitjana, un còmput erudit que aniria variant la data d'inici d'any (reis francs, Encarnació, Nativitat, Circumcisió), i un còmput popular que seguint l'ús romà mantindria sempre el canvi d'any per 1 de gener, és a dir, el còmput segons l'estil de la Circumcisió (cf. BAUCELLS, "La cronologia", p. 51-52). La idea, suggerent i alhora radical, pot semblar, en el plantejament maximalista, poc realista. Com prova Baucells, és bastant clar que especialment a l'Edat Moderna coexisteix el còmput oficial de la Nativitat amb el de la Circumcisió fins acabar-se imposant aquest darrer, que al capdevall és el més lògic per més simple i més racionalista ja que fa coincidir el canvi d'any en tant que període amb canvi de mes en tant que part. El que ens resulta més difícil és que des d'època romana coexistissin de forma institucionalitzada dos còmputs paral·lels, almenys com a tals còmputs. El còmput popular no seria tant un sistema cronogràfic sinó un sistema cronològic vinculat al cicle solar i agrícola, sistema que no pretén tant marcar la successió sinó el cicle., no tant un sistema de còmput del pas dels anys (pel qual no hi hauria altre sistema que l'emprat pels àmbits que requerien reflectir aquest aspecte, àmbits oficials, eclesiàstics, civils, notariais,...), sinó un sistema d'articulació del cicle vital anual per l'àmbit quotidià, popular.

- 1136, desembre 31 (ACV, C. 6, doc. 2473): *II kalendas ianuarii, anno Dominici Incarnacionis MCXXXVI.*
- 1137, desembre 31 (ACV, C.6, doc. 1604): *II kalendas ianuarii, anno Dominice Incarnationis MCXXXVII.*
- 1142, novembre 29 (ACV, C.6, doc. 2225): *Anno Dominice incorporationis MCXLII, III kalendas december.*
- 1147, juliol 8 (ACV, C.6, Ep. I, doc. 37): *VIII idus iulii, anno Domini MCXLVII*
- 1152, agost (ACV, C.6, doc. 45): *Anno ... Incarnationis millesimo CLII, mensi Augusto.*
- 1153, setembre 16 (AEV, Ll. 12, doc. 23): *Facta ista carta donacione MCLIII ab incarnatione domini, XVI kalendas octobris.*
- 1156, novembre 13 (AEV, Ll.16, doc. 72): *Idus novembris anno Domini MCLXVI, annoque XX regni regis Ledovici iunioris.*
- 1158, juliol 12 (AEV, Ll.14, doc. 22): *Actum est hoc quarto idus julii anno ab Incarnatione Domini MCL octavo.*
- 1164, desembre 21 (AEV, Ll.11, doc. 63): *XII kalendas ianuarii anno XXVIII regni Lodovici iunioris, Anno Domini MCLXIII.*
- 1165, maig 18 (ACV, C.6, doc. 2474): *XV kalendas junii anno Dominice Incarnationis MCLXV, regnante Lodoyco rege iuniore.*
- 1168, juliol 24 (ACV, C.6, doc. 2475): *VIII kalendas augusti, anno ab Incarnationis Domini MCLXVIII.*
- 1169, febrer 23 (ACV, C.6, doc. 2015): *Anno Dominice Incarnationis millesimo centesimo LXVIII, VII kalendas marcii.*
- 1171, octubre 13 (ACV, C.6, doc. 1739): *III idus octobris, anno ab Incarnatione Domini MCLXXI.*
- 1143, setembre 25 (AEV, Ll.5, doc. 15): *Mense octobris, VII kalendas, anno ab incarnatione Domini Millesimo CLXXIII.*
- 1174, maig 15 (ACV, C.6, doc. 1747): *Idus maii, anno ab Incarnatione Domini CLXXIII post M, et anno XXXVII regni regis Ledoyci iunioris.*
- 1174, setembre 4 (ACV, C.6, doc. 1746): *II nonas september, anno ab Incarnatione Domini MCLXXIII.*
- 1175, gener 31 (AEV, Ll.16, doc. 15): *II kalendas febroarii anno Incarnacionis Domini MCLXXV.*
- 1176, abril 22 (AEV, Ll.7, doc. 9): *X Kalendas may anno Incarnacionis Domini nostri Ihesu Christi millesimo centesimo LXX° V^o et regni regis Ledovicy junioris XXXVIII^f.*
- 1177, març, Lleida (ACV, C. 6, doc. 2477): *Actum est hoc apud Ilerdam, mense marci anno Domini MCLXXVII.*
- 1177 (ACV, C.6.d.40): *... madii, anno Domini MCLXXVII*
- 1178, setembre 15 (ACV, C.6, doc. 36): *Idus iulii, anno Domini MCLXXVIII, anno XLII regni Ledoyci iunioris.*

APÈNDIX II

Les datacions dels documents de l'AEV i ACV de 1181 a 1190. Els que són de l'AEV ho indiquem. Els altres són de l'ACV

- 1181, gener 29: *IIII kalendas februarii, anno I regni regis Philippi.*
 1181, febrer 3: *Anno I regni regis Philippi, III nonas februarii.*
 1181, febrer 4: *II nonas februarii, anno I regni regis Philippi.*
 1181, febrer 17: *XIII kalendas marci, anno primo regnans Philippo rege.*
 1181, març 15: *Idus marcii, anno I regni regis Philippi.*
 1181, maig 7: *Nonas maii, anno Domini MCLXXXI, regni regis Philippi I.*
 1181, juliol 15: *XVII kalendas iulii anno ab Incarnacione Domini MCLXXXI.*
 1181 (1180?), juliol 28: *V kalendas augusti, anno XLIIII regni regis Ledovici iunioris.*
 1181, agost 8: *VI idus augusti, anno Domini MCLXXXI*
 1181, setembre 2: *IIII nonas september, anno I regni regis Philippi.*
 1181, setembre 20: *XII kalendas october, anno Domini MCLXXXI, regni regis Philippi II.*
 1181, setembre 23: *VIIII kalendas octobris, anno I regni regis Philipo.*
 1181, octubre 28: *V kalendas novembris, anno I regni regis Philippi.*
 1181, desembre 8: *VI idus decembris, anno Domini MCLXXXI, anno regis Filippi II.*
 1182, gener 9: *VI idus iunuarium, anno Domini MCLXXXII, Felipi regis II.*
 1182, febrer 16: *IIII kalendas marcii, anno Incarnationis Dominici MCLXXXII.*
 1182, febrer 16: *XIIII kalendas marcii, anno Incarnationis Dominice, MCLXXXII*
 1182, febrer 18: *XII kalendas marcii, anno Domini MCLXXXII, regni regis Philippi II.*
 1182, febrer 23: *VII kalendas marcii, anno Domini MCLXXXII, regni regis Philippi III.*
 1182, febrer 24: *VI kalendas marcii, anno Domini MCLXXXII.*
 1182, març 16: *XVII kalendas aprilis, anno Domini MCLXXXII (AEV, 3/129).*
 1182, abril 10: *III idus aprilis, anno Domini MCLXXXII, Philippo rege II.*
 1182, agost 21: *XII kal. jul, anno MCLXXXII (AEV, 2/95).*
 1182, agost 25: *VII kalendas september, anno Domini MCLXXXII*
 1182, setembre 24: *VIII kalendas october, anno ab Incarnacione Domini MCLXXXII, anno III regnante Philipo.*
 1182, octubre 19: *XIIII kalendas novembris, anno ab Incarnacioni Domini MCLXXXII, regni regis Philippi III.:*
 1182, novembre 29: *III kalendas decembris, anno Domini MCLXXXII regni regis Philippi III.*
 1182, desembre 15: *XVIII kalendas ianuarium, anno III rege Filipo filio iunioris.:*
 1183, febrer 18: *XII kalendas marcii anno Domini MCLXXXIII, regni regis Philippi III.*

- 1183, abril 21: *XI kalendas maii, anno Domini MCLXXXIII, regis Philipi III.*
- 1183, juny 1: *kalendas junii anno Domini MCLXXXIII, regni regis Philippi III. (AEV)*
- 1183, juliol 25: *VIII kalendas agusti, anno ab Incarnacione Domini MCLXXXIII.*
- 1183, agost 6: *VIII idus september, anno Domini MCLXXXIII, regni regis Philippi III*
- 1183, agost 16: *XVII septembris, anno Domini MCLXXXIII, regni regis Philipi IIII.*
- 1183, agost 17: *XVI kalendas setembris anno Domini M^o C^o LXXX° III°, anno I^o Filipi regis. (AEV)*
- 1183, octubre 15: *"Idus d'octubre de 1183"⁹⁰ (AEV)*
- 1183, novembre 5: *Nonas november, anno Domini MCLXXXIII.*
- 1183, desembre 30: *III kalendas ianuarii, anno Domini MCLXXXIII.*
- 1184, gener 27: *VI kalendas febrer, anno ab Incarnacione Domini MCLXXXIII, in tercio anno regnante Philippo rege.*
- 1184, febrer 13: *Idus februarii, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, febrer 28: *III kalendas marcii, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, març 16: *XVII kalendas aprili, anno Domini MCLXXXIII, Philippi regi IIII.*
- 1184, març 31: *II kalendas aprili, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, abril 17: *XV kalendas maii, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, maig 7: *Nonas madii, anno Domini MCXXXLIIII anno regni regis Philippi, IIII, filii leudovici iunioris.*
- 1184, maig 8: *VIII idus madii, anno Domini MCXXXLIIII anno regni regis Philippi III filii Ludovici iunioris.*
- 1184, juny 14: *Anno Dominice Incarnacionis CLXXXIII post millesimum, regni regis Phillipi IIII.*
- 1184, juliol 20: *XIII kalendas augusti, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, juliol 28: *V kalendas augustas, anno Domini MCLXXXIII, regni regis Philipi IIII*
- 1184, agost 10: *IIII idus augusti, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, agost 11: *III idus septembris, anno Domini MCLXXXIII*
- 1184, setembre 17: *VI kalendas octobris, anno Domini MCLXXXIII (AEV)*
- 1185, gener 7: *VII idus ianuarii, anno Domini MCLXXXV*
- 1185, gener 11: *III idus ianuarii, anno Domini MCLXXXV, anno V regnante Philipo rege.*
- 1185, gener 30: *III kalendas febroarii, anno Domini MCLXXXV*
- 1185, febrer 5: *Nonas febroarii, anno Domini MCLXXXV*
- 1185, febrer 25: *V kalendas marci, anno Domini MCLXXXV*
- 1185, març 1: *Kalendas marcii, anno Domini MCLXXXV, regni regis Philipi V*

- 1185, març 20: *XIII kalendas aprilis, anno Domini MCLXXXV*
 1185, maig 11: *V idus maii, anno Domini MCLXXXV*
 1185, maig 23: *Decimo kalendas iunii, anno Domini millesimo centesimo octuagesimo quinto*
 1185, juny 19: *XIII kalendas iulii, anno Dominice Incarnationis MCLXXXV*
 1185, juliol 19: *XIIII kalendas augusti, anno Domini MCLXXXV*
 1185, octubre 7: *VIII idus octobris anno Dominice incarnationis MCLXXXV (AEV)*
 1186, gener 11: *III idus ianuarii, anno Domini MCLXXXVI*
 1186, febrer 20: *X kalendas marcii, anno Domini MCLXXXVI*
 1186, març 21: *XII kalendas aprilis, anno Domini MCLXXXVI*
 1186, abril 27: *(5 de les calendes de maig de 1186)⁴¹ (AEV)*
 1186, setembre 24: *VIII kalendas octobris, anno Domini MCLXXXVI*
 1186, octubre 4: *IIII nonas octuber, anno Domini MCLXXXVI, regni regis Philippi VI*
 1186, octubre 10: *VI idus octobris, anno Domini MCLXXXVI*
 1186, novembre/desembre: *Idus kalendas december, anno a Nativitate Christi MCLXXXVI, regnante regis Philippi VI*
 1186, desembre 27: *VI kalendas ianuarii anno Domini MCLXXXVI (AEV)*
 1187, gener 2: *IIII nonas ianuarii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1187, febrer 5: *Nonas februarii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1187, febrer 17: *XIII kalendas marcii, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, març 13: *III idus marcii, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, maig 13: *III idus maii, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, juny 11: *III idus iunii, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, juliol 6: *II nonas iuli, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, juliol 6: *II nonas iuli, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, juliol 24: *VIIII kalendas augusti, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, juliol 29: *IIII kalendas augusti, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, setembre 6: *VIII idus septembris, anno Domini MCLXXXVII*
 1187, octubre 28: *V kalendas november, anno Domini MCLXXXVII*
 1188, febrer 26: *V kalendas marcii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188, març 24: *VIIII kalendas aprilis, anno ab Incarnacione Christi MCLXXXVIII, et in anno Philipo rege VIII*
 1188, abril 6: *VIII idus aprili, anno MCLXXXVIII*
 1188, maig 1: *Kalendas madii, anno ab Incarnaciones Domini MCLXXXVIII*
 1188, maig 4: *IIII nonas maii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188, maig 5: *III nonas maii, anno Domini MCLXXXVIII*

41. Aquest document no ha estat encara identificat i partim de la data que dona el registre de pergamins de l'AEV.

- 1188, maig 5: *III nonas maii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188, juliol 1: *Kalendas iulii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188, juliol 23: *10 de les calendes d'agost de 1188⁴² (AEV)*
 1188, setembre: *Septembris, anno ab Incarnato Domino MCLXXXVIII*
 1188, novembre 2: *IIII nonas november, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188, novembre 14: *XVIII kalendas decembris, anno Domini MCLXXXVIII*
 1188: *Domini MCLXXXVIII*
 1189, gener 13: *Idus ianuarii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, febrer 23: *VII kalendas marci, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, abril 25: *VII kalendas maii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, juny 6: *VIII idus iunii, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, juliol 27: *VI kalendas augusti, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, setembre 2: *IIII nonas septembris, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, setembre 30: *II kalendas octobris, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, octubre 15: *Idus october, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, novembre 3: *III nonas november, anno Domini MCLXXXVIII*
 1189, novembre 17: *XV kalendas december, anno MCLXXXVIII*
 1189, desembre 11: *III idus decembris, anno Domini MCLXXXVIII*
 1190, gener 20: *XIII kalendas febroarii, anno Domini MCLXXXX*
 1190, febrer 18: *XII kalendas marcii, anno Domini MCXC*
 1190, febrer 23: *VII kalendas martii, anno a Nativitate Christi MCLXXXX*
 1190, febrer 23: *VII kalendas marcii, anno a Nativitate Christi MCLXXXX*
 1190, abril 3: *III nonas aprili, anno Domini MCXC*
 1190, abril 27: *V kalendas may, anno Domini MCXC*
 1190, abril 27: *V kalendas madii, anno Domini MCXC*
 1190, maig 11: *V idus maii, anno Domini MCXC*
 1190, juny 1: *Kalendas iunii, anno Domini MCXC*
 1190, novembre 5: *Nonas november, anno Domini MCXC*
 1190, desembre 20: *XIII kalendas ianuarii, anno Domini MCXC*
 1190, desembre 26: *VII kalendas ianuarii, anno ab Incarnacione Domini MCXC*

42. Document encara no identificat. Donem la data del registre de pergamins.

APÈNDIX III

Nombre de documents, i nombre de documents amb datació de cada un dels còmputos (AEV i ACV)

Any	Docs.	Any rei franc	Docs. <i>Anno Domini</i>	Docs. Encarnació	Docs. Nativitat
1101	6	5		1	
1102	5	5			
1103	1	1			
1104	12	12			
1105	3	3			
1106	5	5			
1107	3	3			
1108	9	9			
1109	6	6			
1110	9	9			
1111	13	13			
1112	5	5			
1113	8	8			
1114	7	7			
1115	22	22			
1116	5	5			
1117	5	5			
1118	6	6			
1119	8	8			
1120	15	15			
1121	5	5			
1122	6	6			
1123	5	5			
1124	4	4			

1125	7	7			
1126	9	9			
1127	6	6			
1128	7	6		1	
1129	7	7			
1130	7	7			
1131	11	11			
1132	8	8		1	
1133	8	8			
1134	10	10			
1135	2	2			
1136	13	13		2	
1137	8	7		1	
1138	3	2	1		
1139	5	5			
1140	8	8			
1141	8	8			
1142	12	11		1	
1143	8	7		1	
1144	9	8	1		
1145	9	9			
1146	11	11			
1147	12	11	1		
1148	12	12			
1149	4	4			
1150	9	9			
1151	11	11			
1152	10	9		1	
1153	9	8		1	
154	10	10			
1155	13	13			

1156	13	13	1		
1157	4	4			
1158	8	7		1	
1159	8	8			
1160	9	9			
1161	10	10			
1162	9	9			
1163	3	3			
1164	13	13	1		
1165	18	17		1	
1166	13	13			
1167	10	10			
1168	7	6		1	
1169	14	13		1	
1170	15	14	1		
1171	13	12		1	
1172	22	22			
1173	18	18			
1174	11	10		2	
1175	17	16		1	
1176	11	11			
1177	12	10	2		
1178	12	12	1		
1179	11	11			
1180	12	11		1	
1181	14	12	4	1	
1182	12	8	7	4	
1183	10	6	9	1	
1184	14	5	12	2	
1185	12	2	10	2	
1186	10	2	9		1

1187	12		12		
1188	13	1	10	3	
1189	11		11		
1190	12		9	1	2
1191	11		10	1	
1192	14		14		
1193	18	1	17		1
1194	24		20	3	
1195	20		20		
1196	36		33		1
1197	14	1	12	1	1
1198	24	2	21	2	1
1199	23	1	22		1
1200	10		9	1	
Total	1046	752	280	41	8